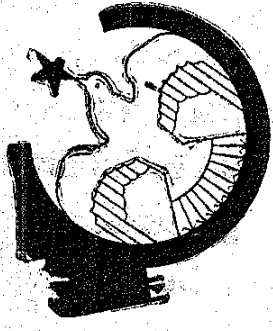

Hayat

*Hayata. daima hayata.. dün-
yaya daha çok hayat katalım!...*

Nietzsche

Cilt I. 15 Eylül 1929. Sayı: 139

Müşahade:

Maarif siyasetimiz

İktisadî noktai naazrdan

*[Cumhuriyet Maarifinin genç ve kıymetli vekili, mecmu-
amızın fahrî tahrir-heyeti reisi Cemal Hüsnü Beyin 20 Haziran
1921 tarihli Yeni Cün'de çıkan bir makalesini sayfalarımıza
naklediyoruz.]*

*Hayat, bu sayısından itibaren, Cemal Hüsnü Beyin
kalemi ile kuvvetli bir yardımcı bulmuş olduğunu aziz
okuyucularına müjdeler.]*

Maarilin neşir ve tamimi için iktisadî kuvvetlerin inkişafı nasıl lâzımsa iktisat kuvvetlerinin inkişafı için de Maarif o nisbette mühimdir. Bu iki saha biri birinin mütemmimidir.

Maarif siyaseti hemen her memlekette büyük mıkıyasta sanayi ve ticaretin inkişafı zamanına kadar başlıca üç devrede geçti:

İlk devrede mekteplerin vazifesi bir taraftan ruhanî vezâifi talim ve icraya kadir uzuvlar yetiştirmek, diğer taraftan halka dinî akideler telkinile çocukları merasimi diniyeyi hakkile ifa edebilir bir hale getirmektir. İkinci devrede mektepler bu sırf ruhanî mahiyetten çıkarak feylesof ve filologların idaresine intikal ediyor, ve millî şeklini alıyor. Burada tahsil daha ziyade edebî ve bedîîdir Vatan mefhumu bu devrede ikinci bir din akidesi hükmüne geçmiştir. Bundan sonra ensiklopedik ilim devresi geliyor. Mekteplerin programı umumiyetle li saniyat, tarih, riyaziyyat ve tabiiyyat esaslarını ihtiva eder.

Yüksek sanayi ve ticaretin inkişafı

zamanına tesadüf eden son zamanlarda milletlerin tahsil siyasetleri yavaş yavaş daha şe'nî (realist) ve amelî esaslara doğru tebdili istikamet ediyor. İlim fevkalâde tenevvü etmiş ve çok karışık bir şekil almıştır.

Artık umumî ihata şart değildir. Fikrî ve cismî iktidar nisbetinde her hangi bir şubede ihtisas peyda edilmeğe çalışılıyor. Hayat senelerinin daha çok kıymeti vardır. Dünya istihsalâtı mümkün olduğu kadar çabuk ve çok uzuvlara mühtaç; bunun içindir ki darülfünunların yanında teknik enstitüler çoğalıyor. Evelce yalnız darülfünuna methal olmağa yarayan talî mektepler doğrudan doğruya hayata adam yetiştiriyorlar. Yüksek ve aristokratik edebî ve ilmî tahsil yerine daha ziyade demokratik ilmî, amelî bir tahsil yol alıyor.

Bizim bu günkü tahsil siyasetimiz, bilhassa yukarıda saydığımız ikinci ve üçüncü devrelere isabet eden kısımda tecelli ediyor. Memleketin istihsalât esaslarıyla intibak etmiş değildir. Son senelerin mahsulü olarak bir çok talî

mektep mezunlarına malik bulunuyoruz. Fakat bunların istihsalât sahasında oynadıkları rol maalesef görüyoruz ki hiçtir. Ve bu sistemle bundan başka da bir şey yapılamaz. Bunların hepsi mekteplerden çıktığı gün darülfünuna devam edemezde, hayata atılmak mecburiyetinde kalırlarsa (ne yapacağı?) sualile ellerini böğürlerine dayıyorlar.

Mahmut Esat Beyin pek güzel söylediği gibi bu günkü Maarifimiz zengin Maarifidir. Ve bu nevi tahsille biz hatta birinci devrede olduğu kadar Maarifi tamime bile muvaffak olamadık. Filhakika birinci Maarif devremizde en uca köylerimize kadar bir zamanlar Garbin (Seminer, Akademi) denilen yüksek tahsil müesseselerile boy ölçüşecek medreselerimiz vardı. Sonra diğer memleketlerde dinî tahsili yalnız bir sınıfa mahsus aristokratik bir tarzda iken bizde tamamen demokratik şekilde idi. Kur'ani Kerim, Mevlüdi Şerif okuyabilen kız, erkek çocukların adedi denebilir ki köylerimizde bu gün okuyup yazma bilenlerin adedinden belki de fazla idi.

Torraklarımızın tarihinden

İlmî felsefe nerede başladı?

*"Mendires Milet'in bulunduğu yarım adayı, etrafındaki beş küçük ada ile birleştirerek bu-
hepsini kara haline çevirmiştir. Milattan asır
evvel burası parlak bir medeniyet mekezi id.*

*Zaman Milet'in o mermer heykellerini, ka-
dın mimarîsi denilen üslupta mermer sarayla-
rını, mermer aslanlarını yıktı. Fakat tahrip
edemediği, Milet'te meydana çıkan felsefedir.,*

İzmir'den tirenle Söke'ye kadar gidilip de oradan araba ile tekrar yola çıkılır ve cunu- bu garbîye doğru gidilirse takriben üç saatte Samsun dağı eteklerine varılır. Orada, Kele- bek köyünün biraz altında, Samsun kalesi (esk. Priene) harabelerine uzaktan bir seâm gönderdikten sonra, Mendires nehrinin vadisi geçilerek, yola devam edilirse gene takriben üç saatte Balat nahye merke- zine girilir.

Şimdi denizden dokuz kilo- metro içeride buluna bu mev- tide, Milattan bir kaç asır evvel - tarihin uzunluğuna göre daha yakında demek - deniz kenarında, çok parlak bir me- deniyet merkezi olan Milet beldesi vardı. Mendires taşı- dığı topraklarla, o beldenin tüzerinde bulunduğu yarım dayı, fıracadaki, beş küçük ada ile

birleştirerek hepsini birden, bu gün gördüğümüz gibi, kara haline çevirmiştir.

Eski Yunanistan tarihleri Milet'i bir Yunan kolonisi diye gösterirler; fakat gene onların rivayetleri ne gör, Milet'i tesis edenler eski Yunan standan yalnız erkek olarak gelmişler ve yerli kızlar ile evlenmişlerd. Bnaberin, tarih kitaplarının telâkkileri doğru olsa dahi, Milet medeniyetini, onu yapan insanlar gib, şark ile garbin müşterek mahsulü addetmek lâzım ır. Medeniyet tarihinin sırası takip edilince de, Atina'ya bir Anadolu kolonisi demek daha doğru olur.

Milet Anadolu'nun içerisi ve Suriye, Furat vadisi ile ko- layca müasebette bulunduğu için, oralardan gelen malları gemilerile Akdeniz ve Karade- niz kenralarına gönderirdi; bun-

dan dolayı çabuk zenginleşmiş ve servetin temin ettiği mede- niyet refahına erkenden nail ol- muştı.

Bu zengin ve medenî belde- nin halkı da, tarihlerin tarifine göre, zarif insanlar idi. Erkek- ler belde işlerini müzakere için topladıkları meydana, gi- derken ergovanî kumaşlara sarınırlar, şarktan öğrendikleri güzel kokuları sürünürlerdi. Milet kadınları ise, tabii tebes- sümelerini, saçlarının üzerine taktıkları elmas taşlar ve esvap kalabalığından arı, kollarına geçirdikleri altın ve gümüş bile- ziklerle tezyin ederlerdi. Atin- nin en parla devrinde, Perik- les'in her şeye, hatta mevkiinc- te cih ettiği Aspasiya'nın Miletli olması, Milet kadınlarının mad- dî güzelliğe fikrî zarafet ilâve etmesini de bildiklerine delil addolunur,

Dünya'da her şeyi tahribeden zaman, Milet'te o mermerden heykellerini, bir kadın gibi kendini beğendirmek hasasına mîlî olduğu için, kadın marîsi iye tavsif edilen üslupta mermer sarayların, varımada'nın en büyük imanının önünde bekçilik eden mermerden asanların hep yıkıştır. Fakat tahrip edemediği ebedi bir şey vardır ki, bu Milet'te meydana çıkmış olan ilmî felsefedir.

Bu felsefenin vazısı, Milet'li Tales - malûm olduğu üzere (ûkalâyı seb'â) denilen yedi hakimnin birincisi ve en eskisidir. Yaşadığı zamanın Milet'ten evvelki yedinci asrın son sülüsünden altıncı asrın ortasına kadar devam ettiği tahmin edilir.

Tales'e kadar ilim ve felsefe ayrı ayrı şeyler idi; daha doğrusu, bu gün anladığımız manadâ ilim yoktu. İnsanların bildikleri şeyler birbirile rabitası olmıyan müteferrik malûmattan ibaretti, felsefe ise, realite ile münasebeti olmıyan faraz yerlerden teşekkül ederdi. Tales'in çıkardığı yenilik, o zamanın ilmi olan müteferrik malûmat ile felsefeyi mezçetme'tir. Vakı'a, bu imtiyaz neticesinde eski felsefe mevki'ni kaybetti, lâkin onun yirine sağlam ve doğrulğu mütemadiyen mahsul vermesile sabit tabii felsefe kaim oldu.

Tıp ilmi müverriheri İpokrat'ın ne yenilik yaptığını tarif ederken "hekimliği felsefeye, felsefeyi hekimliğe mezçetti, bundan tıp ilmi meydana geldi," derler. Aynı fikir, bir zıadile, Tales'e de tatbik edilebilir. Tales kendinden evvel

mevcut olan müteferrik ve amelî malûmatı aklın mühakemesine vurdu, hadiseler arasındaki rabitaları anlamağa çalıştı. Diğer taraftan felsefeyi yalnız nazarı düşünmek usûlünden kurtararak hadiseleri müşahade ve mühakeme etmek usulünü koydu ve ilmî felsefe bu suretle başlamış oldu.

Vakı'a Tales vazettiği usul ile hakikati derhal bulmuş değildir. Onun bulduğu şey hakikatın yolunu göstermektir. Ondan evvel felsefe esrar ile mestur idi, hadiselerin sebeplerine vasıl olmak kabil değildi. Tales tabiatta esrar olamayacağını, her hadisenin sebeplerini anlamak lâzım olduğunu öğretti.

Tales'in felsefesini istinat ettirdiği malumatı da, o zamana nisbetle çok vası idi. Hende-sede bilgisi bir kulenin üzerine çıkarak denizdeki gemilerin uzaklığını ölçmeğe, ehramın gölgesinden yükselişini tayin etmeğe, yarı müdevver bir kanal açarak Kızıl ırmağın yolunu değiştirmek için teşebbüs etmeğe müsait idi. Heyetteki malûmatıla bir küsufu evelden haber verdiği, gemilerin işine yarayacak talimat yaptığı meşhurdur. Bir rivayet göre halk bu kadar malûmatın amelî faidesi olmadığını söylemesi üzerine canı sıkılmış ve bir sene zeytin mahsulünün fazla olacağını evelden anlayarak memleketteki bütünü mahsulü daha olmadan satın almış ve ilminin amelî faidesi dahi olduğunu, her şeyden evvel tüccar olan hemşerilerine ispat etmiş idi. Feolun, felsefe tarihinde meşhur olan bu vak'ayı anlatırken,

hakimin hemşerilerine zarar ettirmesini tecviz edemediğinden, Tales'in zeytinleri geri vermiş olduğunu ilâve eder.

Siyasette aklî mühakemesi neticesinde, Anadolu sahillerindeki küçük cumhuriyetlerin Acemistan imparatorluğuna karşı müttahit bir heyet teşkil etmelerini tavsiye etmişti. Bu küçük cumhuriyetlerde, o zaman, istiklâl hissinin pek büyük olmasına göre, birleşme tavsiyesi Tales'in muasırlarından çok ilerisini gördüğüne delildir.

Tales'in, dünyanın teşekkülü hakkında nazariyesindeki fikrine göre tabiatta her şeyin esası sudur. Su tebahhur ettiği vakit hava olur, tekâsüf ettiği zaman toprak husule gelir. Onu bu nazariyeye sevketen müşahade, şüphesiz, Mendires nehrinin taşıdığı topraklarla denizin mütemadiyen dolmasıdır. Müşahadeden bu neticeyi çıkarması elbette yanlış. Fakat bu hata Tales'in vazettiği usulün kıymetine hâlel vermez. Çünkü onun öğrettiği şey tabiatı müşahade etmek, aklın mühakemesini müşahade göre yürütmektir. Bu usul evlâ yanlış netice verse bile, sonradan hata tashih olunabilir. Hatayı tashih edebilmek de bir ilimdir. Halbuki Tales'ten evvelki filozoflar akıl mühakemesini tabiattan mücerret olarak yürüttüklerinden, hatalarını ebediyen doğru zannederler ve tashihe imkân bulamazlardı. Tales'in ilmî felsefenin vazısı addolunması da bundan dolayıdır.

Zaten, Tales'in felsefesinde söylediği her şey hata değildir. Meselâ: Madde canlıdır, her şey ilâhlar ile doludur, maddiye

Edebiyat dersinde ne okutmalı?

hareket ettiren ruhtur.. Sözlere istilâh farkları bertaraf edilirse, bugünkü Fizik ilminin nazariyelerine hiç de uzak değildir. Tales'in meziyeti ilâh denilen ve dünyanın haricinde telâkki edilen kuvvetleri maddeye rabt etmek, ruhun da maddeye merbut bir kuvvet olduğunu ilk defa olarak söylemiş olmaktadır.

Tales'in vazettiği ilmî felsefenin doğru yololduğuna diğer bir delil de, ondan evvel hiç bir filozof kendisine aynı yolda halef bulamamış olduğu halde, Milet felsefe mektebi diye ilk defa olarak bir felsefe mezhebi çıkmış olmasıdır. Bu felsefe mezhebinin mümeyyiz vasfı, Tales'in haleflerinin aynı usulü tatbik ettikleri halde, onun çıkarmış olduğu neticelere muhalif neticele e varmalarıdır; bu da yolun doğru olduğuna bir delildir. İlmî usul yanlış tashih etmeğe müsait yol demektir; hakikate ancak hataları anlayarak varılır.

Bu makale Tales'in hayatını ve felsefesini temâmile anlatmağa müsait olmadığı gibi, haleflerini burada bildirmekte kabil değildir.

Maksadım da, zaten Milet felsefesini tafsilatı ile yazmak değil, ilmî felsefenin ilk defa olarak, bu gün bizim olan Anadolu toprağında başlamış olduğunu hatırlatmak ve ilmi seven gençlerin topraklarımızı bir kat daha sevmelerine hizmet etmektir.

G. Ata

Liselerde edebiyat tedrisatının bugünkü şekli bu dersin gayesini temine muktedir olmuyor. Talim ve terbiye heyeti resisimiz, 137 numaralı Hayat ta çıkan makalesile bu acıklı hakikati ortaya koydu. Halbuki edebiyat tedrisatından beklenen faydalar vardır.

Liseyi bitiren genç, darülfünun tahsili için lüzumlu olan asrî kültür hazırlığını yapmış sayılacaktır. Kültürün iki unsuru bilgi ve duygudur. Lise talebesine yirminci asır adamının bilmesi lâzım gelen müsbet ilimleri öğretmiye, talebenin muhakeme ve kabiliyetini bu yol ta işletmiye çalışıyoruz; bu gencin tam kültürel olması için ona bir yandan da yirminci asır adamının zevkini ver-bilmemiz icap eder. Talebeye bu zevki verecek olan edebiyat tedrisatıdır.

Medreselerde ilim de, edebiyat ta iskolastikti; liselerde ilim iskolastik olmaktan kurtuldu. Bugün mekteplerimiz de okutulan, bugünkü hayata lüzum ve faydası olan ilimdir. İlim iskolastik olmaktan kurtuldu, fakat edebiyat henüz bu damgayı taşıyor.

İlk meşhurlardan Osman oğulları hükûmeti zamanına kadar ki edebiyatımız aşiret ve feodalite devirlerinin köylüsüne mahsus iptidâî ve büyük bir kısım şifahî bir edebiyattır. Füzuliden, Bakiden tanzimata kadarki İstanbul edebiyatı saraya ve saray muhitine mahsus mah-

dut muhataplı bir aristokrasi edebiyatıdır. Bu zaman dahilinde tekke ve halk arasında yazılıp okunan edebiyat ise imparatorluk devrinin köylü ve orta sınıf şehirli ehâlisine mahsus bir ümmet edebiyatıdır. Tanzimatı Hayriyenin ilânından Cumhuriyetin ilânına kadar tazze ve teşekkül e mekte olan mahdut münevver burjuvazi için yazıldı.

Bugün lise talebesine verilmesi icap eden zevk nedir. Aşiret ve feodalite köylüsünün zevki mi? Sarayı mihrap sayan aristokrasinin dalkavuk zevki mi? Derviş ve aşık zevki mi? Yalnız kazancını ve kendi küçük sınıfının menfaatini düşünen esnaf ruhlu burjuvanın zevki mi? Zannederim ki ne o, ne öteki, ne de diğeri...

Halbuki elimizde mevcut edebiyat o devirlerin mahsulüdür, o zihniyetlerden, o cemiyetlerden doğmuştur, o zamanki zevki tennüm eder.

Demek ki mekteplerde bunları talebenin önüne koyamayız. Osmanlı edebiyatını kâmilten kapayıp tarihe tevdi etmekten başka yapılacak bir şey yoktur. Edebiyat tarihi için bu malzemenin istifade edebiliriz, fakat Cumhuriyet devrinin talebesi feodalite ve imparatorluk devirleri edebiyatından kıraat ve zevk için hiç bir şey bekleyemez.

Cumhuriyet asrında, geniş halk kitlelerinin kendi kendilerini idare ettikleri hürriyet as